

1

Psalm 90 gaat over de god van Israël, die als schepper ook de god van alle mensen is,, sinds mensenheugenis, nog voor de bergen waren geboren en deze wereld in weeën werd gebaard. De Psalm spreekt van een doorgaande traditie, van geslacht op geslacht. Een traditie van woorden, een taaltraditie, met de Thora, de tien woorden over mens en recht, als kern. 'Laat onze kinderen uw heerlijkheid zien', zingt de Psalm. 'Heerlijkheid' is de vertaling van het Hebreeuwse *kabod*, dat staat voor alles waarin en waarom die God 'groots' is, wat zijn belang is, zijn gewicht: zijn mildheid, zijn woorden van bevrijding, zijn hartstocht voor gerechtigheid, zijn brandende liefde voor het leven.

Ook wij zijn van die traditie die, gezien de geschiedenis van het christelijk antisemitisme vaak al te gemakkelijk de 'joods-christelijke' wordt genoemd. De Thora heeft ons bereikt via de verhalen over Jezus van Nazareth. De evangelist Lukas vertelt hoe Jezus, twaalf jaar oud, en daarmee volgens de Joodse traditie een volwassen zoon van de Thora, sprak met de leraren in het heiligdom, en hoe verrast zij waren. Zo jong en nu al zo wijs. Maar zijn vader en moeder, die hem kwijt waren en angstig hebben gezocht, zijn in de war, not amused. Zij vinden hun zoon misschien een beetje te vroeg rijp. Want bij de overdracht van traditie spelen niet alleen rabbijnen, imams, godsdienstleraren en predikanten, maar ook ouders een belangrijke, zonet de belangrijkste rol. als dagelijkse voorbeelden. Zoals geschreven staat: 'Prent ze in het hart van je verstand die woorden, berg ze in je ziel, leer ze aan je kinderen'. Jezus moest eerst nog maar een paar jaar bij zijn ouders in Nazareth blijven, om het gewone, alledaagse leven te leren kennen, misschien zelfs te leren timmeren. Daar, aldus Lukas, groeide hij in wijsheid, in gestalte, in genade voor God en de mensen.' En: 'zijn moeder bewaarde alle woorden in haar hart.' Zo braaf en idyllisch als dat klinkt, is het niet. Want bij die woorden horen ook de bittere uit de mond van Simeon - we hoorden ze hier vorige week -, toen Jezus volgens de Joodse traditie in het heiligdom aan God werd opgedragen: 'Een zwaard zal uw ziel doorklieven.' Haar zoon zal de zeventig jaar van Psalm 90 lang niet halen, laat staan de tachtig.

2

Traditie komt van *tradere*, overleveren van geslacht op geslacht. Het is niet iets, waar je bewust voor kiest, het wordt je doorgegeven als een sociale of religieuze verplichting, vaak beide vaak tegelijk. We waren rooms en stemden KVP, of protestants en stemden ARP, enzovoort. Traditie is, of beter was, de tegenwoordigheid van het verleden in het heden. Maar, sinds meer dan een eeuw, is zij voor velen bijna synoniem geworden met achterstand, of zelfs met achterlijkheid. Twee alles vernietigende wereldoorlogen met hun verwoestende techniek en een gigantische economische crisis hebben in de eerste helft van de vorige eeuw oeroude tradities en traditionele waarden weerloos gemaakt, in stukken gebroken en verloren doen gaan. Hun restanten en brokstukken worden in onze verwarde, doorgedigitaliseerde wereld nog met graagte opgepoetst, en commercieel gemanipuleerd in reclames, op sociale media en in de politiek. Zo begint Kerstmis in onze onverzadigbare consumptiemaatschappij onmiddellijk na Sinterklaas en bestaat vooral uit gezellig eten met oom Albert, tante Lidl, opa Jumbo en wat dies meer zij. Daarna is het alweer gauw Valentijnsdag en is het van god en vasten losgeraakte carnaval gelukkig ook niet ver meer. En ik hoorde dat de paashazen en -eieren alweer in de schappen van de Action liggen. Zo worden deze en andere tradities al gauw sentimenteel, fake, vlak en vals.

Dat geldt ook voor veel nationalistische tradities met hun historische mythen over voorbije gouden eeuwen, zoals de onze met zijn VOC-mentaliteit. Als die mythen doordringen tot de macht, en de politiek gaan beheersen, veranderen zij al gauw in gifstof. Dat valse traditionalisme is vaak verweven met religieus fundamentalisme. Het sluit zich af voor de harde werkelijkheid achter die mythen - de inquisitie, het kolonialisme, de slavernij. Alle machthebbers hebben zich daar in de loop van de geschiedenis aan bezondigd en nog steeds overal. Niet alléén in de meedogenloze Islamitische

republiek van Iran met haar misbruik van de islam, en in Poetins gruwelsprookje van het Russische Rijk, met de zegen van de patriarch van Moskou, niet voor het eerst, niet voor het laatst.

Maar moeten wij dan vanwege al dat misbruik alle traditie maar afschaffen? In 1966, waarschuwde Theodor Adorno, een groot denker, in een klein essay over traditie: 'Als elke traditie is uitgewist, begint de intocht in de onmenselijkheid. Want daarmee wordt het opeengestapelde lijden vergeten. Alles wat ons is overgeleverd, alle dingen, woorden, beelden, kleuren en tonen, dragen de sporen van geleden leed.'

Dat is een hoogwaardige waarschuwing: In alle dingen: in religies, literatuur, muziek, in beelden en gebouwen zit mét de schoonheid ook de lelijkheid en het leed ingebakken. Zo kun je bijvoorbeeld ons koloniale verleden - ook een traditie - niet uitwissen door standbeelden van de koloniatoren omver te halen. De gevolgen van de slavernij blijven daarmee nog steeds onomstotelijk. Wij moeten niet vergeten, maar gedenken, het goede én het kwade. Gedenken is een kernwoord van de bijbelse overlevering. Daarin wordt het lijden, de moord, de slavernij, het geweld, ook dat van Israël zelf, niet met vrome verhalen weg- en witgewassen. Dat maakt allemaal wezenlijk deel uit van die traditie.

3.

Welke traditie willen wij aan onze kinderen doorgeven, of *hadden* wij graag *willen* doorgeven, en denken misschien daarin gefaald te hebben? Moet het in onze opvoeding meteen over God gaan, met alle valse geruchten die over hem de ronde doen, waardoor zoveel mensen geknecht zijn? Over de bijbel, bijbelse verhalen, over de kerk, over de ekklesia? Gaat het er niet allereerst om wat wij ons daarvan in de dertig, zestig, zeventig of tachtig jaar van ons leven hebben eigen gemaakt, wat wij daar zelf van geleerd hebben en als vanzelfsprekend aan onze kinderen hebben meegegeven en via hen aan onze kleinkinderen, en wie weet ook aan vrienden en collega's?

Onlangs verscheen de Nederlandse vertaling van 'De kleine deugden' dat de grote Italiaanse schrijver Natalia Ginzburg zestig jaar geleden schreef. Wat zij daarin zegt over opvoeding kan denk ik gelden voor de overdracht van alle traditie. Ze schrijft: 'Wat de opvoeding van kinderen betreft, denk ik dat we hun niet de kleine deugden [zoals spaarzaamheid en hoge rapportcijfers] maar de grote deugden [als vrijgevigheid, moed, zelfopoffering] moeten onderwijzen. De grote deugden zouden het voornaamste materiaal moeten zijn van de relatie met onze kinderen, het fundament van de opvoeding.' (...) 'Waar het om moet gaan, is dat onze kinderen nooit liefde voor het leven tekortkomen. Wat kan de roeping van een mens anders zijn dan de hoogste expressie van zijn liefde voor het leven. Een roeping, een brandende, exclusieve liefde voor iets wat niets met geld te maken heeft, en het besef dat je iets beter kunt dan anderen, en dat boven alles liefhebben.'

Natalia Ginzburg heeft twintig jaar geleefd en geleden onder de valse traditie van het fascisme, de Baäl, waarvan haar man het slachtoffer werd. Zij heeft geen grote woorden, geen illusies. Zij noemt de bijbel niet, haar eigen Joodse traditie niet, God niet, de kerk niet, al speelt dat alles bij haar op de achtergrond zeker een rol. Alles draait om de brandende, exclusieve liefde voor het leven, die niets met geld en macht te maken heeft, en zich geroepen voelen om ergens echt goed in te zijn. Gaat het in de bijbel om iets anders dan die overslaande, overgaande liefde, en over het geleden leed dat er onvermijdelijk bij komt kijken, de weeën die niet overgaan?

Natalia Ginzburg leert ons een belangrijke, wijze les, die misschien ook een troost kan zijn voor de kerken en ekklesia's, die vaak moedeloos makende pogingen doen om 'de jongeren' aan zich te binden. Ze schrijft: 'Als wij zelf een roeping hebben, als wij die niet hebben verloochend en verraden, dan kunnen wij onze kinderen rustig buiten ons om laten ontkiemen, in de schaduw en ruimte die nodig is voor het ontkiemen van een roeping, het ontkiemen van een wezen. (...) Misschien is de enige echte mogelijkheid om hen te helpen bij het zoeken naar een roeping, dat we zelf een roeping hebben, dat we die kennen, liefhebben en dienen. Want liefde voor het leven brengt liefde voor het leven voort.'

Ontkiemen, bloeien en niet verwelken, dat is de strekking van al die woorden die ons zijn overgeleverd. Ze willen met hart en ziel, met huid en haar door ons gehoord, te binnen gebracht en gedaan worden, als een levensroeping. En dat belooft wat: 'Dat vermeerderen je levensdagen en de jaren van je zoons en dochters'. Hoor Israël. Hoor jij.

Theodor Adorno, 'Über Tradition', in *Ohne Leitbild. Parva Aesthetica*, Frankfurt a.Main 1967, blz. 29-41

Natalia Ginzburg, *De kleine deugden*, Amsterdam 2022, blz.115-113